

ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਜੇ. ਜੇ.

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ
ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ

ਬਨਾਮ

ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ,
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹੋਰ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ

2013 ਦਾ ਐਲਪੀਏ ਨੰਬਰ 1988

29 ਜੁਲਾਈ, 2019

ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਐਕਟ—ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ, 1950—ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਗਿਰਵੀ ਬੈਂਕ ਸੇਵਾ (ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ) ਨਿਯਮ, 1978—ਇੰਪਲਾਈਜ਼ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ ਐਕਟ, 1952—ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਐਕਟ, 1957 ਬੈਂਕਸ 'ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ' ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਗਿਰਵੀ ਬੈਂਕ ਸੇਵਾ (ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ) ਨਿਯਮ, 1978 ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ-27.06.1989 ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮੰਗੀ - ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰੀ 07.02.1990 ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ—ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਬੈਂਕ ਨੇ (i) ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਯੋਜਨਾ, 1952 (EPF ਸਕੀਮ, 1952)' (ii) ਕਰਮਚਾਰੀ ਫੈਮਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ, 1971 ਅਤੇ (iii) ਕਰਮਚਾਰੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਲਿੰਕਡ ਇੰਜ਼ੋਰੈਂਸ ਸਕੀਮ, 1976—ਖੇਤਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਲਾਭ ਵਜੋਂ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ-17.08.2012 ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਵਨ ਟਾਈਮ ਪੈਕੇਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਟਰੀਬਿਊਟਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੀ ਸਕੀਮ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਓ-ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ-ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ- ਬੈਂਕ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐਲ ਪੀ ਏ-ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 01.04.1989 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 11.03.2014 ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਤ/ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ. ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 01.04.1989 ਤੋਂ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੀ

ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਘਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 11.03.2014 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਪੈਰਾ ੨੯)

ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਐਪੈਕਸ ਬੈਂਕ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਾਰਾਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਵੇ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਨਤਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਪੈਰਾ 31)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮ, ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕੂਲਰ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਨਿਹਿਤ/ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਂ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ, ਪਿਛਾਖੜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ। . 11.03.2014 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਨੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦੇ ਨਿਸਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਪੈਰਾ 32)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਸੀਂ ਨਿਆਂ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1957 ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ਪੈਰਾ 50)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਸਮੇਤ ਵੱਡੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਅਸਲ ਖਰਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਨਤਕ ਵੰਡ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕਰਨਾ।

ਨਕਦ ਅਤੇ ਕਿਸਮ, ਲੀਜ਼ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ

ਜਾਇਦਾਦ, ਕੀਮਤੀ ਪੂੰਜੀ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਆਦਿ.

(ਪੰ: ੭੮)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦਾ ਐਲਾਨ 1965 ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਮੁੱਲ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਿਚੋਲੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਪਲਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਪੰ: ੭੯)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਵਿਆਜ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਆਲਮ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਉਪਜ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੋਦਾਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਯਮਤ ਲੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਦਾਮ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਗੋਦਾਮ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਦ ਨੇ ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 2007 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਪੰ: ੮੦)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ/ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

- (a) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਅਤੇ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਕੇ/ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਬੀਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਟੌਤੀ ਕਰਕੇ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ.
- (b) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਾਜਬ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰੋ।
- (c) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਮਾਂਤ/ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ, ਜਿਸ ਦੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਨੂੰ ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

- (d) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੋ. ਐਮ.ਐਸ. ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ 18 ਨਵੰਬਰ, 2004 ਨੂੰ ਗਠਿਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਨ ਫਾਰਮਰਜ਼ (ਐਨ.ਸੀ.ਐਫ.) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਆਪਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ (ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਾਈ/ਕਟਾਈ ਗਈ ਹੋਣ ਲਿਖੀਆਂ ਖੇਤੀ ਉਪਜਾਂ ਲਈ ਜੇ ਕਿ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਕਿਰਾਏ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਵਿਆਪਕ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਬੀਜਾਂ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਸਿੰਚਾਈ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ, ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ।
- (e) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਮੁਆਵਜ਼ਾ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (f) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਮੌਸਮ ਬੀਮਾ ਸਮੇਤ ਬੀਮਾ ਕਵਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (g) ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕਾਂ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਬਾਰੇ ਵੀ। .
- (h) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 2007 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ।
- (j) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਐਪ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ

ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅੱਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਖਸਰਾ-ਵਾਰ ਡਾਟਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

- (k) ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆ ਕੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (MSP) ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ/ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(ਪੰ: ੯੬)

ਰਾਜੀਵ ਆਤਮਾ ਰਾਮ, ਸੇਵੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਸੁਬੇ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗੁਪਤਾ,
ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ।

ਦਿਵਿਆ ਸ਼ਰਮਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ,
ਐਲ ਪੀ ਏ-2006-2013 ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ।

ਸੁਵੀਰ ਸ਼ਿਓਖੰਡ, ਐਡੀ. ਏ.ਜੀ.ਪੰਜਾਬ।

ਆਰ ਕੇ ਮਲਿਕ, ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਨਾਲ
ਸੁਨੀਲ ਗੁੱਡਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਐਲ ਪੀ ਏ-2001-2013 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ।

ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਨਾਲ
ਸੂਰਿਆ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਗੁਪਤਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ,
ਐਲ ਪੀ ਏ-1988-2013 ਅਤੇ ਐਲ ਪੀ ਏ-2001-2013 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ

/

ਗੌਰਵ ਚੋਪੜਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ,
CWP-11451-2014 ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਲਈ ਅਤੇ
ਐਲ ਪੀ ਏ-2001-2013 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 4 ਤੋਂ 32 ਲਈ।

ਵਿਕਾਸ ਚਤਰਥ, ਐਡਵੋਕੇਟ,
ਐਲ ਪੀ ਏ-1990 ਅਤੇ 2054-2013 ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ।

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾਓ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ.
ਐਲ ਪੀ ਏ-1989-20136 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 4 ਲਈ,
ਐਲ ਪੀ ਏ-109-2014 ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 4 ਲਈ ਅਤੇ
2014 ਦੇ CWP-16322, 3611 ਅਤੇ 3641 ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਲਈ।

ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਜੇ.

(l) ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਮ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਲਈ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(m) ਇਹ ਤੱਥ 2013 ਦੇ ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1988, 2011 ਦੇ ਸੀਡਬਲਯੂਪੀ ਨੰਬਰ 19915 ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ

ਗਦੇ 31.08.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(n) ਇਹਨਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਐਲਪੀਏ ਅਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਨ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲਈ ' ਅਪੀਲੈਂਟ ਬੈਂਕ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। . ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਗਿਰਵੀ ਬੈਂਕ ਸੇਵਾ (ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ) ਰੂਲਜ਼, 1978 (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲਈ ' ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼' ਵਜੋਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(o) ਐੱਲ.ਪੀ.ਏ. ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ "ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟਡ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫੰਡ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਫਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਐਂਡ ਰੂਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ (' ਨਬਾਰਡ') ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦਾ ਦੋ ਪੱਧਰੀ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ "ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟਡ" ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸਿਖਰਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ (SADB) ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ "ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ" (PADB)। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬੈਂਕ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਲੱਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਡਿਲੀਵਰੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

(s) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, UO ਨੰਬਰ 2368-FD BPE/SA-III-81-ਪਾਲਿਸੀ-12 ਮਿਤੀ 22.09.1988 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤਨਖਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਾਧੂ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਸਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ/ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੀ ਸੰਗਠਨ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਪਣੀ ਵਾਧੂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ

ਆਈਟਮ ਨੰ.	ਏਜੰਡਾ	ਫੈਸਲਾ
1(i)	ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਸੋਧ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮ।	1 (i) ਇਹ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮ ਨੰ. 15 ਨੂੰ 15 (i) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਿਯਮ 15 (ii) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ: 15 (ii) ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ RCS ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਿਯਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
(ii)	ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ ਦੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀ/ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ	(a)) (ਏ) ਮਤਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ/ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ 1.4.89 ਤੋਂ ਗੋਦ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। (b) ਅੱਗੇ ਇਹ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸਦਾ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਚੈਪਟਰ XIII ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। II. (c) ਇਹ ਅੱਗੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਯੋਗਦਾਨੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਸਕੀਮ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਸਮੁੱਚਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਲਿੰਕਡ ਬੀਮਾ ਫੰਡ ਸਮੇਤ ਤਾਜ਼ਾ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਰਕਮਾਂ 'ਤੇ.

ਆਪਣੇ ਸਰੋਤ. ਵੱਲੋਂ 22.06.1989 ਨੂੰ ਮਤਾ ਨੰਬਰ 24 ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ :-

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ 27.06.1989 ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼, 1978 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮੰਗੀ ਗਈ। ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਨੂੰ 07.02.1990, ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ

ਦਿੱਤੀ

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਾਮਨ ਕੇਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ। ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਨੇ ਮਿਤੀ 07.02.1990 ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਫ਼ਤਰੀ ਮੀਮੋ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ, ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼, 1978 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਨਿਯਮ 15 (ii) ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਤਿਆਰ ਸੰਦਰਭ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

15. (i) ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ:-

ਕਰਮਚਾਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਐਕਟ, 1952 ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੇ ਲਾਭ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(11) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ/ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ WEF 1.4.89।

1. ਛੋਟਾ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਅਰੰਭ:-

(i) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਨਿਯਮ।

(ii) ਇਹ ਨਿਯਮ 1.4.89 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

2. ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ

(i) ਇਹ ਨਿਯਮ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਿਕਾ 'I' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਬਸ਼ਰਤ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਤਬਾਦਲੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਿਯਮ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ। ਅਤੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ।

ਬਸ਼ਰਤ ਅੱਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮਾਂ, ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਬਸ਼ਰਤ ਅੱਗੇ ਇਹ ਕਿ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ। ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ-ਏ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ।

(ii) ਜਿਹੜੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਐਕਟ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਹੋਣਗੇ।

3. ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ:-

xx xx xx xx

(o) ਤਨਖਾਹ:- ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਰੂਲਜ਼ ਖੰਡ-1 ਭਾਗ-1 ਦੇ ਨਿਯਮ 2.44 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਨਖਾਹ।

ਨੋਟ:- ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਨਿਯਮ 2.44 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ 'ਤਨਖਾਹ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਉਲਟ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਵਾਲੀਅਮ-1 ਵਿੱਚ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਨਖਾਹ" ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(6) ਨਿਯਮ 2 (i) ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਿਕਾ 'I' ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

(7) ਨਿਯਮ 3 (o) ਤਨਖਾਹ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਰੂਲਜ਼, ਭਾਗ-1, ਭਾਗ-1 ਦੇ ਨਿਯਮ 2.44 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਨਖਾਹ। ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ 3(o) ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(8) ਇਹ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਯਮ 15 (ii) 01.04.1989 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਕੜੀ ਵਜੋਂ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਕਾਰਪਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦਾ ਲਾਭ ਮਿਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

(9) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ 01.04.1989 ਤੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੇ ਤਹਿਤ ਛੋਟ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਮਿਤੀ 09.04.1990 ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। , ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਐਕਟ, ਭਾਵ (i) ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਯੋਜਨਾ, 1952 (EPF ਸਕੀਮ, 1952); (ii) ਕਰਮਚਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ, 1971; ਅਤੇ (iii) ਕਰਮਚਾਰੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਲਿੰਕਡ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਸਕੀਮ, 1976। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ EPF ਸਕੀਮ, 1952 ਦੇ ਪੈਰਾ 27-A ਦੇ ਤਹਿਤ ਛੋਟ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇਗਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ EPF ਸਕੀਮ, 1952 ਦੇ ਪੈਰਾ 27-A ਦੇ ਤਹਿਤ ਛੋਟ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਖੇਤਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 16.05.1990 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਨੈ ਪੱਤਰ ਸੌਂਪਿਆ। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੈਰਾ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਫੰਡ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਵਿਵਸਥਾ ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 (1) (ਬੀ) ਦੇ

ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਛੋਟ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੰਬਿਤ ਹੈ। EPF ਸਕੀਮ, 1952 ਦੇ 79 ਨੇ 10.09.1990 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ 11.09.1990 ਨੂੰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਫੰਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 17 (1) (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ, 1971 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਮੰਗਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਨੈ ਪੱਤਰ ਸੌਂਪਿਆ। ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ ਐਕਟ, 1952।

(10) ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਮਿਤੀ 17.01.1992 ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਵੱਲੋਂ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਾਧੂ ਲਾਭ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਟੌਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਫੰਡ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ ਐਕਟ, 1952 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਾਭ। 10.04.1992 ਨੂੰ, ਖੇਤਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਲਿੰਕਡ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ, 1976, ਦੇ ਪੈਰਾ 28 (7) ਦੇ ਤਹਿਤ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਛੋਟ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, 01.02.1992 ਤੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਟਰੱਸਟੀ ਬੋਰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ EPF ਸਕੀਮ, 1952 ਦੇ ਪੈਰਾ 79 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਛੋਟ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 12.04.1993 ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ 1993 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰ. 4896 ਵਿੱਚ 30.04.1993 ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ 18.07.2007 ਨੂੰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 12.04.1993 ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਰੀਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਲ ਰੀਜ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(11) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਨੇ ਮਿਤੀ 28.11.2008 ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਛੋਟ ਲਈ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਦਰਖਾਸਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ

27.03.2009 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਛੋਟ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੁਆਰਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 29.05.2010 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਏਜੰਡਾ ਆਈਟਮ ਨੰਬਰ 15 ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: -

1. ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
2. ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ 1.1.2004 ਨੂੰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।
3. ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਮੈਡੀਕਲ ਰੀਇੰਬਰਸਮੈਂਟ ਅਤੇ ਐਲਟੀਸੀ ਦੇ ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
4. ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ 12% GPF ਕਟੌਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਯੋਗਦਾਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
5. ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ CA3/64/13717 ਮਿਤੀ 29.8.2008 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, SADB ਅਤੇ PADBs ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ 12% ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਾਭ ਫੰਡ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ 90% ਹਿੱਸਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
6. ਬੈਂਕ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਡਾਕਟਰੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਐਲਟੀਸੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਗ ਰਕਮ 'ਤੇ 25% ਕਟੌਤੀ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ SADB/PADB ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਐਡਜਸਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ/ਖਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ। ਨਿਯਮ SADB ਅਤੇ PADBs ਦੇ ਬਕਾਇਆ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ।
7. ਜਿਵੇਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬੈਂਕ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(12) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਤੇ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 3014 ਮਿਤੀ 09.06.2010 ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਮਿਤੀ 03.09.2010 ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਠੋਸ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ

30.03.2011, ਮਤਾ ਨੰਬਰ 15 ਮਿਤੀ 29.05.2010 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 17.08.2012 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ EPF ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 7-A ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਨੋਟਿਸ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਨੋਟਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰ. 18283 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ ਮਿਤੀ 17.08.2012 ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਨ ਟਾਈਮ ਪੈਕੇਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਟਰੀਬਿਊਟਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

16.10.2012 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ 2010 ਦੇ ਸੀਡਬਲਯੂਪੀ ਨੰਬਰ 14088 ਵਿੱਚ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼, ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। .

(13) 2011 ਦੇ CWP ਨੰਬਰ 19915 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 24.02.2011 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਮਕਾਨ ਨੰ: 87, ਵਾਰਡ ਨੰ. 40, ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਛੱਜੂ ਮਾਜਰਾ ਕਲੋਨੀ, ਖਰੜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ ਵੱਲੋਂ 2010 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰ: 21226 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 26.11.2010 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈਕੋਰਟ ਮਾਨਯੋਗ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਮਿਤੀ 29.11.2010 ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਲੇ ਹਸਤਾਖਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਾਪੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ 12 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬੋਲਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 9.12.2010 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਡੀਏ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪੂਰੀ ਸੇਧੀ ਹੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਹਸਤਾਖਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਅਸਲ ਵਸੂਲੀ ਤੱਕ 18% ਵਿਆਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਡੀਏ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ "ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟਡ ਟਰੱਸਟ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ" ਨਾਂ ਦਾ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਟਰੱਸਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਹੋਰ

ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਟਰੱਸਟ ਡੀਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 4 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਫੰਡ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: -

“4. (i) ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ, "ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ" ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਫੰਡ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਪੀਏਡੀਬੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਤਨਖਾਹ, ਮਹਿੰਗਾਈ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਭੱਤੇ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨ

ਯੋਗ 12% ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ।

(ii) ਫੰਡ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਨਿਵੇਸ਼ 'ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਿਟਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਰੱਸਟ ਨੇ 31.3.2010 ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋੜੀਂਦੇ ਫੰਡਾਂ ਕਾਰਨ ਪੂਰੀ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੀ। ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਯਾਤਰਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਬੈਂਕ ਨੇ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਮਦਿਲੀ ਵਾਲਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, 29.9.2008 ਨੂੰ RCS ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਾਭ ਫੰਡਾਂ ਦਾ 90% ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਟਰੱਸਟ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟੇ ਦੀ ਰਕਮ ਰੁਪਏ ਬਣਦੀ ਹੈ। 675.00 ਲੱਖ

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁੱਲ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ 30-40% ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਧ ਰਹੇ ਘਾਟੇ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ. ਇਸ ਲਈ, ਵਧੀਆ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨੇਕ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਟਰੱਸਟ ਰਾਹੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਦਰਖਾਸਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਟਰੱਸਟ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲਕ ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੱਜ ਆਰਡਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ

ਜਾਵੇ।"

(14) ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 31.08.2013 ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਿੰਗਲ ਵਿਡੀਓ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਈਪੀਐਫ ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 7-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਨੋਟਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

(15) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ 31.08.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

(16) ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਨੇ 20.12.2013 ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਵਨ ਟਾਈਮ ਪੈਕੇਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ। ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨਰਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕੰਟਰੀਬਿਊਟਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਕਾਏ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕਰਨਾ।

(17) ਇੱਥੇ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼, 1978 ਦੇ ਨਿਯਮ 15 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਕੋਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1961 ਦੇ 84-ਏ (2) ਨੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼, 1978 ਦੇ ਨਿਯਮ 15 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੋਧ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਟਰੀਬਿਊਟਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੇ ਲਾਭ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਕਰਮਚਾਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਐਕਟ, 1952 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਯਮ 15 (ii) ਨੂੰ 11.03.2014 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ, ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਰੂਲਜ਼, 1978 ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(18) ਅਪ੍ਰੈਲ, 1989 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ, 2015 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਬਕਾਏ ਲਈ EPF ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 7-A ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, EPF ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 7-A ਦੇ ਤਹਿਤ, ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ 22.06.2017 ਨੂੰ 01.04.2015 ਤੋਂ 31.05.2017 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 31.08.2017 ਨੂੰ 3,72,60,000/- ਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਰਕਮ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਤੋਂ 20.09.2017 ਨੂੰ ਵਸੂਲੀ ਗਈ ਸੀ।

(19) ਐਲ ਪੀ ਏ s 29.11.2013 ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:-

“ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਰਾਠਵਾੜਾ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਰਾਠਵਾੜਾ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, 2011 (9) SCC 620 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ। ਮਾਮਲਾ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ .

ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ 31.08.2013 ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਰੋਕ ਰਹੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ ਦੇ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਤਮ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਆਰਡਰ ਦੀ ਫੋਟੋਕਾਪੀ ਹੋਰ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।"

(20) ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ 21.02.2018 ਨੂੰ ਐਲ.ਪੀ.ਏਜ਼ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ:-

“ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ, ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ:-

- i) ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਬੈਲੇਂਸ ਸ਼ੀਟਾਂ
ਸਾਲ 2009-2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ;
- ii) ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਵਿਵਸਥਾ ਐਕਟ, 1952 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਆਜ, ਜੁਰਮਾਨੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ (ਨਿਯੋਜਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ) ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ/ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ;
- iii) ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁੱਲ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕਿੰਨੀ ਹੈ? ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-1, ਸ਼੍ਰੇਣੀ-2, ਸ਼੍ਰੇਣੀ-3 ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-4 ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;
- iv) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ "ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ" ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਐਕਟ, 1961 ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ;
- v) ਸਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇਣਦਾਰੀ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ?;

- vi) 2009-10 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲਾਨਾ ਕੁੱਲ ਮੁਨਾਫੇ ਕਿੰਨੇ ਹਨ? ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਮੁਨਾਫਾ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੈ, ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ;
- vii) ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੇਵਾਮੁਕਤ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਸਮੇਤ ਸਥਾਪਨਾ 'ਤੇ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?;
- viii) ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਿੰਨੀ ਰਕਮ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਰਵੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ; ਅਤੇ
- ix) ਬੈਂਕ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ-ਵਾਰ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

14.032018 'ਤੇ ਸੂਚੀ.

ਇਸ ਆਰਡਰ ਦੀ ਕਾਪੀ ਹਰੇਕ ਜੁੜੇ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।

(21) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 21.02.2018 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚ, (i) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; (ii) ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ; ਅਤੇ (iii) ਸੰਯੁਕਤ ਰਜਿਸਟਰਾਰ-(1), ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(22) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 25.03.2019 ਨੂੰ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਭੂਮੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ 25.03.2019 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੜੀ ਵਜੋਂ, ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਮਿਤੀ 27.05.2019 ਨੂੰ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ।

(23) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 21.02.2018 ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੀ ਵੀ. ਰੰਗਨਾਥ, ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਸੰਗਠਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 12.03.2018 ਦੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ, 01.04.1989 ਤੋਂ 31.03.2015 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ '14,78,07,668/- ਦੀ ਰਕਮ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਮਿਆਦ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ' 3,72,60,000/- ਦੀ ਰਕਮ, 2015 ਤੋਂ 30.06.2017 ਤੱਕ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਫੰਡ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 7-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। '14,78,07,668/- ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਕਮ ਵਿੱਚੋਂ, '64, 59,096 /- ਦੀ ਰਕਮ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ

ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 30.03.2016 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਤੋਂ '14,13,48,572/- ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਅਤੇ 3,72,60,000 /- ਦੀ ਰਕਮ 26.09.2017 ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੈਕਸ਼ਨ 14-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ '14,13,48,779/- ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਫੰਡ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਵਿਵਸਥਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7-Q ਦੇ ਤਹਿਤ '14,79,32,963/- ਦਾ ਵਿਆਜ , ਸਤੰਬਰ, 1990 ਤੋਂ ਮਾਰਚ, 2015 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਤੋਂ 1952 ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਅਪ੍ਰੈਲ, 2015 ਤੋਂ ਜੂਨ ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14-ਬੀ ਅਤੇ 7-ਕਿਊ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਰਜਾਨੇ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਦੀ ਰਕਮ, 2017 ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਜੁਲਾਈ, 2017 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

(24) ਸੰਯੁਕਤ ਰਜਿਸਟਰਾਰ (1), ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਵੀ 21.12.2018 ਦੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਆਪਣਾ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਹਲਫ਼ੀਆ ਬਿਆਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਐਕਟ, 1961 ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੋਵੇ।

(25) ਲੈਟਰਸ ਪੇਟੈਂਟ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 3.69 ਕਰੋੜ ਦੇ ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇਣਦਾਰੀ ਲਗਭਗ '30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ । ਫੰਡ ਘਾਟੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ 29.05.2010 ਨੂੰ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਬੋਰਡ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਮੈਡੀਕਲ ਰੀਇੰਬਰਸਮੈਂਟ, ਐਲ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਗ ਰਕਮ 'ਤੇ 25% ਕਟੌਤੀ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਦੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਫੰਡ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(26) ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ, 26.07.2012 ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਕੀਮ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਬਕਾਏ ਸਮੇਤ, ਕਿਵੇਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਦੀ 17.08.2012 ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੁਣ ਵਿਹਾਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਵੱਲੋਂ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਪੀਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਘਾਟੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਪੀਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਵਿੱਤੀ ਪੈਕੇਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ-ਰੋਟਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ 93.19 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਕਾਏ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ।

(27) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 21.02.2018 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਹਲਫਨਾਮਾ ਵੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2009-10 ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ '27 .45 ਕਰੋੜ' ਸੀ, ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ '12 .56 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। 2015-16 ਲਈ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਲ ਯੋਗਦਾਨ '14 .33 ਕਰੋੜ' ਸਨ। ਬੈਂਕ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲ 2016-17 ਲਈ 13.64 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਾਲ 2017-18 ਲਈ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ 12.35 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ/ਸ਼ਕਤੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ

ਪੈਨਸ਼ਨਰ 28.02.2018 ਨੂੰ 928 : 1130 'ਤੇ ਸਨ। ਕੁੱਲ 928 ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, 445 01.01.2004 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। 483 ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜੋ ਕਿ 01.01.2014 ਨੂੰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਬੈਂਕ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕੁੱਲ 1130 ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 855 ਰੈਗੂਲਰ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਸਨ ਅਤੇ 275 ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਸਨ। ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 170 ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ 445 ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। 28.02.2018 ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਦੇਣਦਾਰੀ ' 3.58 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ 43 ਕਰੋੜ (ਲਗਭਗ) ਕੁੱਲ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸਾਲਾਨਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਦੇਣਦਾਰੀ 1078 ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਕਤੂਬਰ, 2013 ਤੱਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੀਬ 170 ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਦੁਆਰਾ 2009-10 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਲਾਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:-

ਐੱਸ.	ਸਾਲ	ਸਟੇਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕ ਲੈਵਲ-ਐਪੈਕਸ ਬੈਂਕ (ਕਰੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਕਮ)	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕ ਪੱਧਰ (ਕਰੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਕਮ)
		ਲਾਭ	ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੀਏਡੀਬੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਾਇਆ ਸ਼ੁੱਧ ਲਾਭ/ਨੁਕਸਾਨ।
1	2009-10	27.45	34.33
2	2010-11	19.32	35.95
3	2011-12	20.71	27.11

4	2012-13	28.78	32.81
5	2013-14	25.67	18.67
6	2014-15	24.93	(-) 30.64
7	2015-16	25.42	(-) 75.17
8	2016-17	10.81	(-) 238.04

ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ 'ਤੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚਾ

ਪੱਧਰ '27 .75

ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ 'ਤੇ

ਵਿਕਾਸ ਪੱਧਰ '59 .04 ਕਰੋੜ, ਕੁੱਲ ' 86.79 ਕਰੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। 09.11.2012 ਤੱਕ, ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 572 ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 233 ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਸੀ। 253 ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 01.01.2014 ਤੱਕ, ਭਾਵ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਦੀ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਧ ਕੇ 636 ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਘਟਾ ਕੇ 219 ਹੋ ਗਿਆ। 13,68,91,745/- ਦੀ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। 275 ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ 2,75,00,000 /- ਦੀ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹਲਫਨਾਮੇ ਦੀ ਰਕਮ ਅਤੇ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਿਹਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ 89 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 8 ਲੱਖ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਐਲਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੈਂਕ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਤੋਂ 200 ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਸੀ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਮ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ 100 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ।

(28) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 21.02.2019 ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੜੀ ਵਜੋਂ, ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 27.05.2019 ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਹਲਫਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਕੋਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਕੁੱਲ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਕੋਲ 107473 ਏਕੜ 3 ਕਨਾਲ 15 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੁਲੈਕਟਰ ਰੋਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ 7,95,635 ਲੱਖ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

(29) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਕਾਡਰ ਸੀ। ਦ

ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਵਿਵਸਥਾ ਐਕਟ, 1952 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਸਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 22.06.1989 ਦੇ ਮਤੇ ਨੰ. 24 ਦੁਆਰਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ, ਨੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ 15 (ii) ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਕਿ 01.04.1989 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। 24.03.1993 ਦੀ ਟਰੱਸਟ ਡੀਡ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬੈਂਕ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਾਭ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਡੀਕਲ ਅਦਾਇਗੀ, ਐਲਟੀਸੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ 29.05.2010 ਨੂੰ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਏਜੰਡਾ ਨੰਬਰ 15 ਰਾਹੀਂ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ 15 (ii) ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਦੁਆਰਾ 29.05.2010 ਨੂੰ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 11.03.2014 ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੀ ਬੈਲੇਂਸ ਸ਼ੀਟ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਹਰ ਸਾਲ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(30) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਐਲਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਤੋਂ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਲਫਨਾਮੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਕੋਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜ਼ਮੀਨ 107473 ਏਕੜ 3 ਕਨਾਲ 15 ਮਰਲੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 7,95,635 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ।

(31) ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-

ਬੂਝ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 01.04.1989 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 11.03.2014 ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਤ/ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ. ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ

THE PUN. STATE COOP. AGRI. DEV. BANK LTD. v. THE 307
 REGISTRAR, COOP. SOC. CHD AND OTHERS (Rajiv Sharma, J.)
 01.04.1989 ਤੇ ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਦੇ ਅਧੀਨ 'ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਨੇ ਵੀ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ
 ਸੀ। 11.03.2014 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੋਂ
 ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(32) ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ
 ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ
 ਰਕਮ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਲਿਕ
 ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
 ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਦੀ ਰਕਮ
 ਕਢਵਾਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਨ ਲਈ ਕਿ ਵਨ ਟਾਈਮ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ
 ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ।

(33) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਬੈਂਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਗਰੀਬ
 ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ
 ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ
 ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
 ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਵੇ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਕਿਸਾਨ
 ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਨਤਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(34) ਇਹ ਨਿਪਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮ, ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕੂਲਰ ਧਿਰਾਂ
 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਨਿਹਿਤ/ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ
 ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਂ ਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ,
 ਉਹ ਵੀ, ਪਿਛਾਯੋਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ। 11.03.2014 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਨੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ
 ਦੇ ਨਿਸਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ
 ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(35) **ਟੀ.ਆਰ. ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**¹ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ
 ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ
 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ
 ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

"5. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੂਸ਼ਣ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼
 ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੇ ਪਹਿਲੇ

ਇਹ ਬੇਨਤੀਆਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ 10 ਜੁਲਾਈ, 1964 ਤੋਂ ਕਲਾਸ I ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ
 ਆਰ. 6 (ਬੀ) ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
 ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ, ਕਲਾਸ I ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ

¹1986 (Supp) SCC 584

ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ II ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਡਿਪਲੋਮਾ-ਧਾਰਕ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰਧਾਰਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਵ 1 ਨਵੰਬਰ, 1966 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਅਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਐਸ. 82 (6), ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਰਜਾ-1 ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤਿ-ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਵਿਵਾਦ, ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਾ I ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਆਰ. 6 (ਬੀ) ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸੋਧਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 309 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਲਾਸ I ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਲਾਸ II ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹੋਲਡਰ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਸੇਵਾ ਦੀ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਆਰ. 6 (ਬੀ) ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਰ. 6 (ਬੀ) ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤੀਸਰੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾਸ I ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਆਰ. 6 (ਬੀ) ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਸੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮਾਨੀ, ਤਰਕਹੀਣ ਅਤੇ ਮਾੜੀ-ਮੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ 14 ਅਤੇ 16 (1)। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 24 ਫਰਵਰੀ, 1984 ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਟਰ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਚਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਯੋਗ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ। ਕਲਾਸ I ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਲਾਸ II ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ।

6. ਨੂੰ 15. xxxxxxxx

16. ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਟਲ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ 309 ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ: ਬੀ ਐਸ ਵਢੇਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਯੂਨੀਅਨ, (1968) 3 ਐਸਸੀਆਰ 575: (ਏਆਈਆਰ 1969 ਐਸਸੀ 118), ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਯੂਨੀਅਨ, (1975) 3 ਐਸਸੀਆਰ 963: (ਏਆਈਆਰ 1975 ਐਸਸੀ 1116), ਕੇ.

ਨਾਗਰਾਜ ਬਨਾਮ ਏਪੀ ਰਾਜ, (1985) 1 ਐਸਸੀਸੀ 523: (ਏਆਈਆਰ 1985 ਐਸਸੀ 551) ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਨਾਥ ਖੋਸਲਾ, (1974) 1 SCR 771 : (AIR 1974 SC 1)। ਇਹ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਨਿਯਮ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹਨ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 309 ਜੋ ਨਿਯਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੀਵਿਥਾਨ ਦੇ 14 ਅਤੇ 16 (ਐਲ) : ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਐਮਐਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੂਰਤੀ, (1973) 2 ਐਸਸੀਆਰ 575: (ਏਆਈਆਰ 1973 ਐਸਸੀ 1146), ਬੀਐਸ ਯਾਦਵ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, (1981) 1 ਐਸਸੀਆਰ 1024: (ਏਆਈਆਰ 1981 ਐਸਸੀ 561), ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਮਨਲਾਲ ਕੇਸ਼ਵਲਾਲ ਸੋਨੀ, (1983) 2 ਐਸਸੀਆਰ 287: (ਏਆਈਆਰ 1984 ਐਸਸੀ 161) ਅਤੇ ਕੇਸੀ ਅਰੋੜਾ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ, (1984) 3 ਐਸਸੀਆਰ 623: (1984 ਲੈਬ ਆਈਸੀ 5)। "

(36) ਪੀ. ਮਹੇਂਦਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ² ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਨ, ਉਹ ਮਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੋਹ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਉਹ ਚੋਣ ਲਈ ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

4. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਮਿਤੀ 6-10-1983 ਦੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਡਿਪਲੋਮਾ ਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਧਾਰਕ ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਨ। ਆਟੋਮੋਬਾਈਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਚੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਦਰਅਸਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਗਸਤ 1984 ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਸਥਾਨਕ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮਾਂ ਕਾਰਨ ਚੋਣ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਾਰੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ 2 ਜੂਨ 1987 ਤੱਕ ਚੁਣੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ 23 ਜੁਲਾਈ 1987 ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੋਣਵੇਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਖਰ ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇਕੋ ਇਕ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ 14 ਮਈ 1987 ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਨੇ ਚੋਣ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਧ ਹੋਏ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਹੋਏ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ, ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਉਹ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅੰਤਰਿਮ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਚੁਣੇ ਗਏ

ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮਾਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

5. ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੰਭਾਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 1987 ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ- ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਰਾਦਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਨਿਯਮ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਨ, ਜਿਸ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਸੋਧ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਚੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। . ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਯਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਦੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਸਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵਾਜ਼ਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(37) ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ **ਹਿਤੋਂਦਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਠਾਕੁਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**³ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਐਕਟ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

“ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਉਭਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੌਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- (i) ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸੀਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਪਿਛਾਖੜੀ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਰਾਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕਨੂੰਨ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਉਸਾਰੀ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਖੜੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ii) ਫੋਰਮ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵੇਂ ਉਪਚਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਿਕ ਹੈ।
- (iii) ਹਰ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਦਾ ਸਾਰਥਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (iv) ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਤੀਜਾ ਨਵੀਆਂ ਅਸਮਰਥਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਲਗਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- (v) ਇੱਕ ਕਨੂੰਨ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

(38) ਕੇ. ਨਾਰਾਇਣਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ⁴ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। Retrospectivity ਅਪਵਾਦ ਹੈ। ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

(39) ਚੇਅਰਮੈਨ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਬਨਾਮ ਸੀ.ਆਰ. ਰੰਗਧਾਮਈਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ⁵ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਸ ਨੇ "ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ" ਜਾਂ "ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ" ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਕਰਨ "ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਧਿਕਾਰ" ਜਾਂ "ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

⁴1994 Supp SCC 44

⁵ (1997) 6 SCC 623

THE PUN. STATE COOP. AGRI. DEV. BANK LTD. v. THE 313
 REGISTRAR, COOP. SOC. CHD AND OTHERS (*Rajiv Sharma, J.*)
 "ਅਧਿਕਾਰ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਬੰਧਿਤ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਲਬਧ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਲਾਭ ਖੋਹਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਅਤੇ 16 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ:-

"ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ "ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ" ਜਾਂ "ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ" ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਤਰੱਕੀ, ਸੀਨੀਆਰਤਾ, ਅਸਲ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਦਿ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਬੰਧਿਤ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਲਬਧ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਲਾਭ ਖੋਹਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਅਤੇ 16 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲੇ **ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਟੰਡਨ (ਦੇਆਈਆਰ 1967 ਐਸਸੀ 1889)** (ਸੁਪੈਰਾ); **ਬੀਐਸ ਯਾਦਵ (ਦੇਆਈਆਰ 1981 ਐਸਸੀ 561)** (ਸੁਪੈਰਾ) ਅਤੇ **ਰਮਨ ਲਾਲ ਕੇਸ਼ਵ ਲਾਲ ਸੋਨੀ (ਦੇਆਈਆਰ 1984 ਐਸਸੀ 161)** (ਸੁਪੈਰਾ)।

(40) **ਡੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਫਸਰ-ਕਮ- DSWO, AP** ਬਨਾਮ **BV ਰੈੱਡੀ ਅਤੇ ਸੰਨਜ਼** ⁶ ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਠੋਸ ਉਪਬੰਧ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

"ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਧਾਰਾ 25 ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ 24-9-1984, ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਸ 'ਤੇ 1984 ਦਾ ਐਕਟ 68 ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। 1982 ਦਾ ਭੂਮੀ ਗ੍ਰਹਿਣ (ਸੋਧ) ਬਿੱਲ 30-4-1982 ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 24-9-1984 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਸੋਲੀਟੀਅਮ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ

⁶ (2002) 3 SCC

ਸੈਕਸ਼ਨ 23(2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 30(2) ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਾਰਾ (b) ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਲੈਕਟਰ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਵਾਰਡ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਵਾਰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। 30-4-1982 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ। ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੀ ਦੋ ਤਾਰੀਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਲੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਅਵਾਰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। **ਭਾਰਤ ਯੂਨੀਅਨ ਬਨਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ** ਵਿੱਚ ਬੈਂਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ। ਧਾਰਾ 30 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੇ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਉਪਬੰਧ, ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੇ ਅਣ-ਸੋਧਿਆ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

(41) **ਜਿਲੇ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ**⁷ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਨੂੰਨ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਕੇਤ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ ਹਨ:-

“ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਨੂੰਨ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਭਵ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਯਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਬੋਝ ਲਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੱਕ ਉੱਥੇ

⁷ (2004) 8 SCC

ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - "ਨੋਵਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਫਿਊਚਰਿਸ ਫਾਰਮਮ ਇੰਪੋਨੇਰੇ ਡੇਬੇਟ ਨਾਨ ਪ੍ਰੈਟਰਾਈਟਿਸ" - ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਯਮਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਬੀਤੇ (ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਿਧਾਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, 9 ਵੀਂ ਐਡ., 2004 p. 438 'ਤੇ ਦੇਖੋ) ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਜਿੱਥੇ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (, p. 440)।

(42) ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਰਗੇ ਸਵਾਲ, ਭਾਵ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ **ਐਸ ਐਲ ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸ ਜੂਟ ਟਵਿਨ ਮਿੱਲਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ** ਬਨਾਮ **ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ** ⁸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ ਹਨ:-

“ ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਾਨੂੰਨ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ **ਕੇਸ਼ਰਨ ਮਾਧਵ ਮੈਨਨ** ਬਨਾਮ **ਬੰਬਈ ਰਾਜ** ।) ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਬੋਝ ਲਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਸਿਰਫ ਨੋਵਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਫਿਊਚਰਿਸ ਫਾਰਮਮ ਇੰਪੋਨੇਰੇ ਡੇਬੇਟ, ਗੈਰ ਪ੍ਰੈਟਰਾਈਟਿਸ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਰਡ ਬਲੇਨਸਬਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ,

"ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ" (ਦੇਖੋ **ਦਿੱਲੀ ਕਲੱਬ ਐਂਡ ਜਨਰਲ ਮਿੱਲਜ਼ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ** ਬਨਾਮ **CIT, AIR p.244**).

"ਹਰ ਕਾਨੂੰਨ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ", ਲੇਪੇਸ, ਐਲ.ਜੇ."

"ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਫਰਜ਼ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅਪੰਗਤਾ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ

ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਇਸਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।" (*ਅਮੀਰੇਦੀ ਰਾਜਗੋਪਾਲਾ ਰਾਓ* ਬਨਾਮ *ਅਮੀਰੇਦੀ ਸੀਤਾਰਮਮਾ ਦੇਖੋ।*)

ਸਾਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਦੇ ਇੱਕ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਸਕੇ। (ਦੇਖੋ *ਰੀਡ* ਬਨਾਮ *ਰੀਡ।*) ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨਿਕ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ *ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ* ਬਨਾਮ *ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ।*) ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ (10 ਵੀਂ ਐਡ., 2006 ਪੰਨਾ 474 ਅਤੇ 475 ' ਤੇ ਵਿਧਾਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।)

(43) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ *MRF ਲਿਮਟਿਡ, ਕੋਟਾਯਮ* ਬਨਾਮ *ਸਹਾਇਕ. ਕਮਿਸ਼ਨਰ (ਮੁਲਾਂਕਣ) ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ* ' ਨੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਐਕਟ ਦੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਕਵੇਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤੇ ਹਨ:-

“ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨਿਧੀ ਐਕਟ (1988 ਵਿੱਚ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ) ਬਸ਼ਰਤ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ “ਨਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਅਦਾਰੇ ਉੱਤੇ ਉਸ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਜਿਹੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ”। . ਧਾਰਾ 16(1)(d) ਨੂੰ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ 22-9-1997 ਤੋਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਛੋਟੇ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 22-9-1977 ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ: (ਐਸਸੀਸੀ ਪੰਨਾ 746-47, ਪੈਰਾ 18 ਅਤੇ 20) “18. ਇਹ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਨੂੰਨ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਭਵ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ *ਕੇਸ਼ਵਨ ਮਾਧਵ ਸੈਨਨ* ਬਨਾਮ *ਬੰਬਈ ਸਟੇਟ।*)

ਪਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਬੋਝ ਲਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਨੋਵਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਉਂਚਿਤਿਸ਼ ਫਾਰਮਮ ਇਮਪੋਨੇਰੇ ਡੈਬੇਟ, ਗੈਰ ਪ੍ਰੈਟਰਾਈਟਿਸ ਮੀਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਰਡ ਬਲੇਨਸਬਰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, 'ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ' (ਦੇਖੋ **ਦਿੱਲੀ ਕਲੱਬ ਐਂਡ ਜਨਰਲ ਮਿੱਲਜ਼ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਿਟੇਡ** ਬਨਾਮ **ਸੀ. ਆਈ. ਟੀ.**, ਏਆਈਆਰ ਪੰਨਾ 244)।

'ਹਰ ਕਨੂੰਨ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ', ਲੋਪੇਸ, ਐਲ.ਜੇ.

'ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅਪੰਗਤਾ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਵਜੋਂ ਮੀਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' (**ਅਮੀਰੇਦੀ ਰਾਜਗੋਪਾਲਾ ਰਾਓ** ਬਨਾਮ **ਅਮੀਰੇਦੀ ਸੀਤਾਰਮੰਮਾ ਦੇਖੋ**)।

ਸਾਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਦੇ ਇੱਕ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮੀਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਹੋ ਸਕੇ। (**ਰੀਡ** ਬਨਾਮ **ਰੀਡ ਦੇਖੋ**)। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨਿਕ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ **ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ** ਬਨਾਮ **ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ**)। ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਜੀਪੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਿਧਾਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (10th Edn., 2006 on pp. 474 ਅਤੇ 475)।

20. ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1997 ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ 3 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਬਾਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ।

(44) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ **ਰਾਘਵੇਂਦਰ ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ** ਬਨਾਮ **ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**¹⁰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ ਹਨ:-

“ਕਿਉਂਕਿ 1-1-1996 ਤੋਂ 31-3-1998 ਤੱਕ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਸਕੇਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਿਣੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸ ਗ੍ਰੇਸ਼ੀਆ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਸਕੇਲਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਯੋਗ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ.

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਸਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

(45) **ਨਾਨੀ ਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ** ਬਨਾਮ **ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ** ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ¹¹ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਹਿਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

“13. ਪ੍ਰਾਵੀਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਵੀਸੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਲਈ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਿਯਮ ਪਿਛਾਖੜੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਨਿਯਮ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਨਿਯਮ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਇੱਕ ਕੋਟਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

¹⁰ (2006) 9 SCC 630

¹¹ (2007) 15 SCC

ਸਿੱਧੀ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਮੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਟਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਸੋਧ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਕੀ ਸੋਧ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੋਟਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਨਿਯਮ 25 ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਸੀਨੀਆਰਤਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯਮ 25(c) ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਨਿਯਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਨਿਯਮ 25(c) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦੀ ਸੀਨੀਆਰਤਾ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰੋਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਨਿਯਮ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕੋਟੇ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗੀ"।

ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮ 5 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ ਕੋਟਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜੋ 50% ਕੋਟਾ ਸਿਰਫ "ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਈਆਂ ਅਸਲ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ" ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪੂਰਾ। ਕਾਡਰ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ।

(46) **ਕੁਸੁਮਮ ਹੋਟਲਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਿਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕੋਰਲਾ ਰਾਜ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ**¹² ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"36. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਮਿਸਰੀ ਐਸਟੋਪਲ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਣੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ, ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲਾ, ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੈਰ-ਵਾਜ਼ਬਤਾ ਜੇਕਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਕਿਸੇ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਿਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਸੰਦਰਭਯੋਗ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਨੂੰਨ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਕਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ”

(47) **ਅਨਿਲ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ**¹³ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਯਮ/ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ/ਸਰਕੂਲਰ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

“19. ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਸੂਚੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਿਯਮ ਸੰਭਾਵੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਿਯਮ/ਸੂਚਨਾ/ਸਰਕੂਲਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਤਕਾਲ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ/ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ।

(48) **ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਯੋਗੇਂਦਰ ਸ਼ੀਵਾਸਤਵ**¹⁴ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ- ਸੋਧੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਲਾਭ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

“15. ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 309 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਲਾਭ, ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੇ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਵੇਖੋ: NC ਸਿੰਘਲ ਬਨਾਮ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ - 1972 (4) SCC 765; ਕੇਸੀ ਅਰੋੜਾ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ - 1984 (3) ਐਸਸੀਸੀ 281; ਅਤੇ ਟੀ.ਆਰ. ਕਪੂਰ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ - 1986 Supp. SCC 584]. ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੋਧ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ

¹³ (2008) 13 SCC

213

¹⁴ (2010) 12 SCC

538

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੈਧ, ਉਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਅਣਸੰਪਿੱਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਨਖਾਹ ਦੇ 25% @ NPA ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਗੈਰ-ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ-ਕਰਮਚਾਰੀ 20.5.2003 ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ 25% @ ਗੈਰ-ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਿੰਗ ਭੱਤੇ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ।

(49) ਸਾਧਾਰਨ ਧਾਰਨਾ ਮੈਕਸਵੈੱਲ ਆਨ ਦ ਇੰਟਰਪ੍ਰੀਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਟੈਚੂਟਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ:-

“ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਉਸਾਰੀ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਅਰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰੀਟਰੋਸਪੈਕਟੀਵਿਟੀ ਬਾਰੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਕਥਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੀ ਐਬਲਮਨੀ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ. ਰਾਈਟ ਜੇ. ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ: “ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਕਿ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਯਮ ਦੇ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ “ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ। (ਮੈਕਸਵੈੱਲ ਔਨ ਦ ਇੰਟਰਪ੍ਰੀਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਟੈਚੂਟਸ, ਟਵੈਲਥ ਐਡੀਸ਼ਨ, 1969, ਸਫਾ 215)।

(50) ਮੈਂ ਫ੍ਰਾਂਸਿਸ ਬੋਨਿਅਨ ਸਟੈਚੂਟਰੀ ਇੰਟਰਪ੍ਰੀਟੇਸ਼ਨ 1984 ਐਡਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਨਾ 443 ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

“ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਫਲੱਡ ਲਾਈਟ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਜਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਆਮ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

REGISTRAR, COOP. SOC. CHD AND OTHERS (*Rajiv Sharma, Jn*)
 ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਚਿੱਤਰ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਪਿਛਾਖੜੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਅਣਉਚਿਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਜ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪਿਛਾਖੜੀ ਵਿਵਸਥਾ। ਅਜਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਹੈ। ਸਾਬਕਾ ਪੋਸਟ ਫੈਕਟੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਾਪਸੰਦ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਈ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੱਚਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਕਸ ਪ੍ਰੋਸਪਿਸੀਟ ਗੈਰ ਰਿਸਪਿਸੀਟ (ਕਾਨੂੰਨ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ)। {ਜੋਕ ਸੋਟ 284, 2 ਕੇ ਇੰਸਟ 292 ਵੀ ਦੇਖੋ।} ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਲਸ ਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਿਛਾਖੜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ -

'... ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਿਜ਼ੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਿਛਲੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕਾਨੂੰਨ।'

{ਫਿਲਿਪਸ ਬਨਾਮ ਆਇਰ (1870) LR 6 QB 1, p 23 'ਤੇ। ਰੀ ਐਥਲਮਨੀ, ਸਾਬਕਾ ਪੀ ਵਿਲਸਨ [1898] 2 QB 547 ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖੋ।}

(51) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਧਾਂਤ ਕਿ ਕੀ ਐਕਟ ਨੂੰ ਪਿਛਾਹ-ਖਿੱਚੂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕ੍ਰੇਜ਼ ਐਂਡ ਸਟੈਚਿਊਟ ਲਾਅ 7 ਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

"ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿਛਲਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਿਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।"

(52) ਅਸੀਂ ਨਿਆਂ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1957, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

¹⁵ (1987) 1 SCC

(53) **ਸ਼ਿਵਾਜੀਰਾਓ** ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ

ਨੀਲਾਂਗੇਕਰ ਪਾਟਿਲ ਬਨਾਮ. **ਡਾ. ਮਹੇਸ਼ ਮਾਧਵ ਗੋਸਾਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ**¹⁵, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਨਤਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ। ਉੱਚਤਮ ਡਾਕਟਰੀ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਮਰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ, ਜਨਤਾ ਲਈ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਵੈਧਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਨਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

"36. ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪਰੀਖਿਆਂ ਦੇ ਉੱਚਤਮ ਮੈਡੀਕਲ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਆਚਰਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ। ਇਹ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

(54) ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਰਿਪੋਰਟ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(55) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 38 ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕੇ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ. ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਅਨੁਛੇਦ 39 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸਾਂਝੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 39(e) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗੀ, ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੋਮਲ ਉਮਰ ਦਾ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ

ਅਨੁਕੂਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਆਰਟੀਕਲ 42 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਾਹਤ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇਗਾ। ਆਰਟੀਕਲ 43 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀ ਉਜਰਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਕੂਲ 43-ਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਗਠਨ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਕੰਮਕਾਜ, ਜਮਹੂਰੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਧਾਰਾ 48 ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੱਛਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁਧਾਰੂ ਅਤੇ ਡਰਾਫਟ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲੋਆਮ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਏਗਾ।

(56) ਪੁਸਤਕ 'ਰਿਫਾਰਮਿੰਗ ਇੰਡੀਅਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਟੂ ਐਪਲਾਇਮੈਂਟ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਪੋਵਰਟੀ ਰਿਡਕਸ਼ਨ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਖਤਰੇ ਹਨ: -

"ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਉਪਜ ਜੋਖਮ

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਕਾਬੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਸਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਨਾਕਾਫੀ ਵਰਖਾ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਪਮਾਨ, ਗੜੇ, ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ (2005 ਤੋਂ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਕਸਰ ਬਿਹਤਰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੁਣ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ)। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੋਖਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੀਮਤ ਜਾਂ ਮਾਰਕੀਟ ਜੋਖਮ

ਇਹ ਆਉਟਪੁੱਟ ਜਾਂ ਇਨਪੁਟਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਜੋਖਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ, ਉਤਪਾਦਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੀਡ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਨਿਵੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਰਿਟਰਨ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਕ ਰਿਟਰਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਬਰਫ ਫਲੂ ਨੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪੋਲਟਰੀ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਏਸ਼ੀਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤਾਂ ਡਿੱਗ ਗਈਆਂ।

ਸੰਸਥਾਗਤ ਜੋਖਮ

ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਤਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਜਾਂ ਇਨਪੁਟਸ ਜਾਂ ਆਉਟਪੁੱਟ ਲਈ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਲਈ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ/ਖਾਦਾਂ (ਫਸਲਾਂ ਲਈ) ਸੰਬੰਧੀ ਨੀਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਫਸਲ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਸੀਆਰਪੀਪੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਘਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਉਦਾਹਰਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਖੋਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਇਰਸ ਹੈ। ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਖਤਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜਾਂ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਜੋਖਮ

ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਜੋਖਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਮੌਤ, ਸੱਟ, ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸਿਹਤ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਦਲਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਫਾਰਮਿੰਗ ਐਂਟਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ (ਹਾਰਵੱਡ ਐਟ ਅਲ., 1999) ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਜੋਖਮ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੋਰੀ, ਅੱਗ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬਲਦ ਵੀ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਇਸਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਜੋਖਮ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਜੋ ਵਧਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਠੇਕਾ ਜੋਖਮ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਕੰਟਰੈਕਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈਵਾਲਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਗਿੱਲ, 2004),

ਵਿੱਤੀ ਜੋਖਮ

ਵਿੱਤੀ ਜੋਖਮ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਿਤ ਵਪਾਰਕ ਜੋਖਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਰਮ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਪੂੰਜੀ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਫੰਡ ਹਨ ਤਾਂ ਨਕਦ ਵਹਾਅ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜੇਦੇ ਇਕ ਫਾਰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਮਤ ਗੁਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(57) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ: ਸੈਕੰਡਰੀ ਡੇਟਾ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ , ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

ਸਟੇਟਸ	ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ	ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਤੋਂ ਆਮਦਨ	ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ	ਤਨਖਾਹ/ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਆਮਦਨ	ਕੁੱਲ ਸਲਾਨਾ ਆਮਦਨ
ਇੱਕ ਟਾਪੂ	34922 (26)	6693 (5)	26475 (20)	65898 (49)	133988 ਹੈ
ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	---	---	---	---	---
ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	---	---	---	---	---
ਪੰਜਾਬ	130163(60)	21157 (10)	8800 (4)	57330 (26)	217450 ਹੈ

(58) ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ 1,20,163 /-, ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ 21,157/-, ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਹੈ ।

ਕਾਰੋਬਾਰ ' 8,800/- ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ/ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਆਮਦਨ '57 ,330/- ਹੈ। ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ' 2,17,450/- ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਦਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ: -

(59) ਬਿਆਗੂ ਰੰਗਨਾਥਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਹਨ:

-

ਸਿੱਟਾ

ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਅਧਿਐਨ ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਸਰਵੇਖਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਜਨਵਰੀ 2013 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 2013 ਤੱਕ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਮੂਨਾ ਸਰਵੇਖਣ (ਐਨਐਸਐਸ) ਦੇ 70 ਵੇਂ ਦੌਰ ਦੇ ਡੇਟਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਰਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜੁਲਾਈ 2012 ਤੋਂ ਜੂਨ 2013 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ।

ਹਿੱਸੇ - ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਆਮਦਨ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ, ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਜਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ। ਇਹ ਸਰਵੇਖਣ 36 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ

ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ 35,200 ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਫੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 34,907 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ NSS ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਵਜ਼ਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ INR 77,794 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਜਾਂ INR 6,498 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ INR 36,947, ਮਜ਼ਦੂਰੀ/ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ INR 24,801, ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਤੋਂ INR 10,017 ਅਤੇ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੋਂ INR 6,209 ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। 2002-03 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 4% ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 13% ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਜਰਤ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ 39% ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ ਲਗਭਗ 31% ਹੋ ਗਈ ਹੈ। 2002-03 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ 14.59% ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਅਸਲ CAGR ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਸ਼ਤ ਆਮਦਨ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਮਦਨੀ ਲਈ ਉਸੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ CAGR 4.29%, 1.98% ਅਤੇ 0.58% ਹੈ। ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ 3.95% ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਉੱਦਮ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। 4.7% ਫਾਰਮ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਵਜੋਂ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 1,04,593 ਰੁਪਏ ਸਲਾਨਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਿਹਾਰ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਂਚਲ ਦੇ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵੀ ਉੱਚੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੱਧ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਉੱਚ ਹੈ। 2002-03 ਤੋਂ 2012-13 ਤੱਕ ਖੇਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਰਾਜ-ਵਾਰ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਆਣਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਨੇ ਉੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰਿਆਣਾ ਨੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਉੱਚ ਵਾਧਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤੋਂ ਉੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਘਰੇਲੂ ਆਮਦਨੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਆਮ ਨਿਯਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਾਜ ਕਾਸ਼ਤ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕੁੱਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਉੱਚ ਵਾਧਾ

ਖੇਤੀ ਘਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ।

ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਅਤੇ

ਸੀਮਾਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਸੀਮਾਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ, ਉਜਰਤ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਉਜਰਤ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਘੱਟ ਵਾਧਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਤ ਵੀ ਖੇਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸ ਟੀs ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰੇਲੂ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਸਾਉਣੀ ਵਿੱਚ 2.31 ਤੋਂ 2.61 ਅਤੇ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ 2.46 ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਘੱਟ ਪਸ਼ੂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਮਸ਼ੀਨ ਹਾਇਰਿੰਗ ਲਾਗਤਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਖਰਚੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ, ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਲਾਗਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਵੱਧ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰੇਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਪੈਮਾਨੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਮੱਧਮ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਸਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਅਰਧ-ਮੱਧਮ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਸੇਨ ਅਤੇ ਭਾਟੀਆ, 2004)। ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ, ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ। ਸਾਉਣੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੰਨਾ ਅਤੇ ਸੋਇਆਬੀਨ ਉੱਚ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਵਾਰ ਅਤੇ ਤੁਆਰ ਦਾਲ ਘੱਟ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾੜੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਕੀ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਮਸੂਰ ਦਾਲ ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਘੱਟ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਦੇਵਾਂ ਮੌਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਬ-ਅਨੁਕੂਲ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਉਹ ਅਨੁਕੂਲ ਮਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨ ਹਾਇਰਿੰਗ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੀਜ਼ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵਾਂ ਸੀਜ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਨਾਲ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਮੁਨਾਫ਼ੇ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ,

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਹਾਇਰਿੰਗ ਅਤੇ ਲੈਂਡ ਲੀਜ਼ ਦੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੈ। ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਅਤੇ ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 0.01 - 0.4 ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਾਏਦਾਰ 2002-03 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਾੜੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਤੋਂ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਉਣੀ ਅਤੇ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਮੁਨਾਫਾ 1.94 ਅਤੇ 2.2 ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਫੀਡ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਾੜੀ ਦੀ ਮੁਨਾਫਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਉਣੀ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਉਪ-ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਫੀਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੀਡ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘਟਦੀ ਹੈ।

ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਟਪੁੱਟ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਮੁਨਾਫਾ 1.35 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਥੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਪਾਰ, ਨਿਰਮਾਣ, ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ, ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਹਨ ਜੋ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਥੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫਾ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾ 1.19 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ 1.26 'ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਸੇਵਾ (1.46), ਨਿਰਮਾਣ (1.50) ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ (1.60) ਲਈ ਅਨੁਪਾਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੁਨਾਫਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਜੇ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ 'ਪੁਸ਼' ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ 'ਪੁੱਲ' ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਵਿਸਤਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਖੋਜ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ (ਅਬਰਾਹਮ, 2009; ਭੱਲਾ, 2002; ਭੌਮਿਕ, 2002; ਬਿਨਸਵਾਂਗਰ) ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। - ਮਖਿਜ਼, 2013; ਚੱਢਾ, 2002; ਚੱਢਾ ਅਤੇ ਸਾਹੂ, 2002; ਚੰਧਰੀ, 2011; ਕੋਪਾਰਡ, 2001; ਹਿਮਾਂਸ਼ੂ, ਮੁਰਗਈ ਅਤੇ ਸਟਰਨ, 2013; ਲੈਂਜੋਵ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ, 2004; ਜਾਟਵ, 2010 ਅਤੇ ਸੇਨਵ, 2010; ਜਟਾਵ, 2010; ਝਾਅ, 2011; ਕਸ਼ਯਪ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾ, 2007; ਸਾਹੂ, 2003)।

ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਹਨ ਜੋ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਮਾਣ, ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ, ਥੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਪਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਾਰੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਾਣ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੱਟ ਪਹੁੰਚ ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਉੱਦਮਾਂ ਦੀ ਮੁਨਾਫੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੱਟ ਖੇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਮਦਨ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਿਹਾਰ, ਉੱਤਰਾਂਚਲ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਭੂਚੇਰੀ ਅਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਕੇਰਲਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਮਦਨ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਸਤ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਅਤੇ ਅੰਸਤ ਬਕਾਇਆ ਕਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉੱਚ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਵੀ ਗਣਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਰਕ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਗਿੰਨੀ 0.56 ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਉੱਚ ਸੰਖਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਆਮਦਨੀ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਮਦਨੀ ਵੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਜਰਤ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ ਘਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੇ ਵੀ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਜਬ ਮੁਨਾਫਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਇੰਜਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਪੈਟਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਜੋ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਖਪਤ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਮੰਜੂਦ ਹਨ। ਆਮਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੋਲ ਰਸੀਦਾਂ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਖਾਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਫੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਆਮਦਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਮੀਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤੀ ਵਿਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁਝ ਆਮਦਨੀ ਡੇਟਾ 30 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਰੀਕਾਲ ਪੀਰੀਅਡ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਫਾਰਮ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਆਮਦਨੀ ਲਈ 6 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਰੀਕਾਲ ਪੀਰੀਅਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਸੰਗਤਤਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਤੋਂ ਆਮਦਨ

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਮੌਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅੰਕੜੇ ਬੋਸ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ 2002-03 ਤੋਂ 2011-12 ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2012-13 ਮੌਸਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਸਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ

¹⁵ (1987) 1 SCC

ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਮਦਨੀ ਅੰਕੜਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਝੀ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਸਤੂਆਂ ਲਈ ਲਾਗਤ ਅਨੁਮਾਨ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਫਸਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗਤਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਧਿਐਨ ਜਿਵੇਂ ਅਗਰਵਾਲ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰ (2012), ਚੰਦਰਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ (2011) ਅਤੇ ਨੇਕ ਏਤ (2012) ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਉਠਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(60) ਮਾਰਕੀਟ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 1960 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕੀਟ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੌਮੀ ਕਿਸਾਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸੇਵਾ 5 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

(61) 'ਸਿਕਸ ਪਜ਼ਲਜ਼ ਇਨ ਇੰਡੀਅਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਹੈ। 1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ.) ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅੱਧੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ (ਲਗਭਗ 16 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ) ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਰਜਬਲ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 1951 ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ 2011 ਵਿੱਚ 24 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਖੇਤੀ ਦਾ ਆਕਾਰ 20 ਸਭ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ 34 ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿੱਚ, ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਔਸਤ ਫਾਰਮ ਦਾ ਆਕਾਰ 54 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 1.6 ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੈ।

(62) ਆਰਟੀਕਲ 'ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿਰਫ 9.14% ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (ਐੱਮ.ਐੱਸ.ਪੀ.) ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ।

(63) ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੇਤੀ ਮੁੱਲ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 1965 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਿੱਖੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸਾਨ/ਉਤਪਾਦਕ ਵਾਢੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਲ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੁੱਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1965 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੀਮਤ ਨੀਤੀ ਨੂੰ 1980 ਵਿੱਚ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਸਾਲ 2007 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(64) 'ਰਿਫਾਰਮਿਗ ਇੰਡੀਅਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਸਲੀ ਬੀਮੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਇੱਕ ਸਕੀਮ ਸੀ ਜੋ ਗੜਿਆਂ ਕਾਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 1880 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 1938 ਵਿੱਚ, ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਐਕਟ ਨੇ ਫੈਡਰਲ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ (FCIC) ਬਣਾਇਆ। 1980 ਦੇ ਐਕਟ ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ FCIC ਦੁਆਰਾ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੀ ਉਪਜ ਦੇ 65 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਕਵਰੇਜ ਲਈ ਹਰੇਕ ਉਤਪਾਦਕ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਦੇ 30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨੂੰ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗੀ।

(65) ਸਪੇਨ ਕੋਲ ਫਸਲ ਬੀਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਮਾਯੋਗ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜੋਖਮਾਂ ਦਾ ਬੀਮਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਾਰੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਲਈ ਸਬਸਿਡੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਉਤਪਾਦਕ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਗਭਗ 30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ 10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਪੇਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੋਵੇਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(66) ਮੈਕਸੀਕੋ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਮੈਕਸੀਕਨ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ AGROASEMEX ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਬੀਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(67) ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਉਤਪਾਦਕ ਅਣਪਛਾਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਫਸਲ ਬੀਮੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(68) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਕਤੂਬਰ, 1965 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਬਿੱਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1979-80 ਵਿੱਚ, ਜੀਆਈਸੀ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ 26 ਖੇਤਰਾਂ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ 23 ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ 17 ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। GIC ਨੇ 1985 ਤੋਂ 1999 ਤੱਕ ਵਿਆਪਕ ਫਸਲ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ (CCIS) ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮੌਸਮ ਬੀਮਾ ਪਾਇਲਟ ਯੋਜਨਾ ਜੁਲਾਈ 2003 ਵਿੱਚ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ICICI Lombard ਅਤੇ Basix ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

(69) ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਬਿਊਰੋ ਅਨੁਸਾਰ 2014 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 12360 ਹੋ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ 2013 ਵਿੱਚ 11772 ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 5650 ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਸਨ।

2018 ਤੱਕ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 2015 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੁੱਲ 12,602 ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 8,007 ਕਿਸਾਨ/ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਅਤੇ 4,595 ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ) ਨੇ 2015 ਦੌਰਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੁੱਲ 8,007 ਕਿਸਾਨ/ਕਿਸਾਨ 2015 ਦੌਰਾਨ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7,566 ਮਰਦ ਅਤੇ 441 ਔਰਤਾਂ ਸਨ। ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ 4,595 ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 4,018 ਮਰਦ ਅਤੇ 577 ਔਰਤਾਂ

ਸਨ। ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹਿਲਾ ਕਿਸਾਨਾਂ/ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨਾਂ/ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਦਾ ਨੰਬਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ 'ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਾ' ਅਤੇ 'ਪਰਿਵਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ' ਸਨ। ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ 79.0% ਕਿਸਾਨ/ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ 42.7% ਕਿਸਾਨ/ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ 'ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ੇ' ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। 2015 ਦੌਰਾਨ 30 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ/ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ/ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ 71.6% ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ 'ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਾ' ਹੈ।

(70) 10 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2018 ਦੇ 'ਦਿ ਸਟੇਟਸਮੈਨ' ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਮਧੂਸੂਦਨ ਘੋਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ 'ਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਲੇਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿੱਸਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

“ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਅਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਉੱਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਈਪੀਸੀਸੀ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਧਦੇ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੌਕੇ ਦੀ ਵਧਦੀ ਬਾਰੰਬਾਰਤਾ ਦਾ ਫਸਲਾਂ, ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ, ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਜਲ-ਪਾਲਣ ਉਤਪਾਦਕਤਾ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਾਰਨ ਝਾੜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਚੌਲਾਂ ਲਈ 35 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਕਣਕ ਲਈ 20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਜੁਆਰ ਲਈ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਜੌਂ ਲਈ 13 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਲਈ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਗਲੋਬਲ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ, ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਗਰੀਬੀ, ਇਸਦੀ 50 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ ਸੀਮਤ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੁਰੱਖਿਆ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ, ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਭੁੱਖਮਰੀ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਹਨ। 119 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ 100 ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ 2017 ਦੇ ਗਲੋਬਲ ਭੁੱਖ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 31.4 ਦੇ ਸਕੋਰ ਨਾਲ 'ਗੰਭੀਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ'

ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਣਾਏ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ। FAO ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ - 2009-11 ਵਿੱਚ 190.4 ਮਿਲੀਅਨ ਅਤੇ 2014-16 ਵਿੱਚ 190.7 ਮਿਲੀਅਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 15.8 ਤੋਂ 14.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਘਟਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਟਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਵਿਗੜਨਾ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਵਧਦੀ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕਾਰਨ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਭਵਿੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਤਹੀ ਹਵਾ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 2020 ਤੱਕ 0.5-1.2 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ, 2050 ਤੱਕ 0.88-3.16 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਅਤੇ 2080 ਤੱਕ 1.56-5.44 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤੱਕ ਵਧਣ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟ੍ਰੋਪਿਕਲ ਮੀਟਿਓਰੋਲੋਜੀ (ਪੁਣੇ) ਨੇ ਤਾਪਮਾਨ, ਵਰਖਾ, ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਗਲੇਸ਼ੀਅਰਾਂ, ਸੋਕੇ, ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਵਰਖਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਵਾਧਾ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਿਕਾ। 2080-2100 ਤੱਕ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ 10-40 ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਖੋਜ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ICAR) ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮੱਧਮ ਮਿਆਦ (2010-2039) ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 4.5-9.0 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਖੋਜ

ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ (IARI) ਨੇ 2020-2030 ਤੱਕ 1 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤਾਪਮਾਨ ਦੇ ਹਰ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 4-5 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੰਮ ਢੁਕਵੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਜਲਵਾਯੂ ਸਮਾਰਟ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਰਿਸਰਚ (ਸੀਜੀਆਈਏਆਰ) ਬਾਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਮੂਹ, ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ (ਸੀਸੀਏਐਫਐਸ) ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ, ਜਲਵਾਯੂ-ਸਮਾਰਟ ਪਿੰਡਾਂ (ਸੀਐਸਵੀ) ਨੂੰ ਮਾਡਲਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੇਂਡੂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜੋ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ

¹⁵ (1987) 1 SCC

ਹਨ, ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਸਮੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਲਚਕੀਲਾਪਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। CSV ਸਥਾਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਕਿਸਾਨ, ਖੋਜਕਰਤਾ, ਸਥਾਨਕ ਭਾਈਵਾਲ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਅਤੇ ਆਮਦਨੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ, ਜਲਵਾਯੂ ਲਚਕੀਲਾਪਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਲੋਬਲ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਲਵਾਯੂ ਘਟਾਉਣ. ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। CSV ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ, ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਲਵਾਯੂ-ਸਮਾਰਟ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈੱਟ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਸੀਮਿਤਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਜੀਵਿਕਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਵਧਦੀ ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ 'ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵਧਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲਚਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸੀਐਸਏ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 2050 ਤੱਕ ਕੁੱਲ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ 2 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਸਿਰਫ 12 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਵੇਗਾ। 2050 ਤੱਕ.

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਦੁੱਗਣੀ ਮਾਤਰਾ ਦਰਾਮਦ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਕੈਲੋਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਜਦੋਂ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ, ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਲਈ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੌਸਮੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।"

(71) ਸ੍ਰੀ ਯੋਗੇਂਦਰ ਯਾਦਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਬਜਟ 2018 ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ ਵਿਗੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਔਸਤਨ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜੀਡੀਪੀ ਸਿਰਫ 2.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (ਆਰਥਿਕ ਸਰਵੇਖਣ 2017-18)

ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦੇਖੀ ਗਈ ਹੈ।

(72) ਸ੍ਰੀ ਪੁਲਾਪਰੇ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਅਸ਼ੋਕਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ '21 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ', ਜੋ ਕਿ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2018 ਨੂੰ 'ਦਿ ਹਿੰਦੂ' ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ :-

“ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ, ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ, ਹੌਲੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਗਰੀਬੀ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 2004-05 ਅਤੇ 2009-10 ਦਰਮਿਆਨ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ 15% ਦੀ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 5% ਦੀ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਖੁਦ ਸੈਕਟਰ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਤਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਉਪ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਬੰਧਤ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਜਨਤਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ, ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਦਰ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ "ਹੋਰ ਸੁਧਾਰਾਂ" ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(73) ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ.

ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, 18 ਨਵੰਬਰ, 2004 ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਐੱਮ.ਐੱਸ. ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਨ ਫਾਰਮਰਜ਼ (NCF) ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। NCF ਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦਸੰਬਰ 2004, ਅਗਸਤ 2005, ਦਸੰਬਰ 2005 ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 2006 ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਵੀਂ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ 4 ਅਕਤੂਬਰ 2006 ਨੂੰ ਸੋਧੀ ਗਈ ਸੀ

ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਕਮੇਟੀ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵੱਲ ਮੋੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਹੋਲਡਿੰਗ ਸੁੰਗੜ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸੈਕਟਰ ਲਈ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਆਖਰੀ ਰਾਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੌਮੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

- a) ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਮੂਰਖ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚੇ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਣ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮੱਧਮ-ਮਿਆਦ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ;
- b) ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ, ਮੁਨਾਫੇ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ;
- c) ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਹਾਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨੀਤੀਗਤ ਸੁਧਾਰ;
- d) ਸੁੱਕੇ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਸੁੱਕੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਤੱਟਵਰਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ;
- e) ਖੇਤੀ ਜਿਣਸਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ;
- f) ਜਦੋਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਾਮਦ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ;
- g) ਟਿਕਾਊ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।

(74) ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਥਕਾਵਟ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰਤਾ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹਨ। ਉਲਟ ਮੌਸਮ ਸਬੰਧੀ

ਕਾਰਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੋਤਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਾਣੀ, ਜੈਵ-ਸਰੋਤ, ਕਰਜ਼ਾ ਅਤੇ ਬੀਮਾ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, 'ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਛੱਤ-ਸਰਪਲੱਸ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗੀ ਖੇਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ; ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕਾਂ ਲਈ ਚਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਤੱਕ ਮੌਸਮੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ; ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭੂਮੀ ਵਰਤੋਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਸਮ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਵੇਗੀ; ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ।

(75) ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ 192 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਗਏ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਬਾਰਿਸ਼ ਆਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕੁੱਲ ਫਸਲੀ ਖੇਤਰ ਦਾ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 45 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਐਕੁਆਇਰ ਦਾ ਰੀਚਾਰਜ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। "ਮਿਲੀਅਨ ਵੈੱਲਜ਼ ਰੀਚਾਰਜ" ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(76) ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਯੂਨਿਟ ਖੇਤਰ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਵੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਪੈਦਾਵਾਰ (ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ/ਹੈਕਟੇਅਰ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਦੇਸ਼	ਫਸਲ				
	ਝੋਨਾ	ਕਣਕ	ਮੱਕੀ	ਮੂੰਗਫਲੀ	ਗੰਨਾ
ਭਾਰਤ	2929	2583	1667	913	68012 ਹੈ
ਚੀਨ	6321	3969	4880 ਹੈ	2799	85294 ਹੈ
ਜਪਾਨ	6414	-	-	2336	-
ਐਸ.ਏ	6622	2872	8398	3038	80787 ਹੈ
ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ	4261	-	2646	1523	-
ਕੈਨੇਡਾ	-	2591	7974	-	-
ਵੀਅਤਨਾਮ	3845	2711	4313	1336	65689 ਹੈ

(77) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਵਾਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, NCF ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ:

“ਏ) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੰਚਾਈ, ਡਰੇਨੇਜ, ਭੂਮੀ ਵਿਕਾਸ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਖੋਜ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੜਕ ਸੰਪਰਕ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਾਧਾ।

b) ਸੂਖਮ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਨਤ ਮਿੱਟੀ ਪਰਖ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੈਟਵਰਕ।

c) ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਜੈਵ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।”

(78) 2004-05 ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 28% ਸੀ (30 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ)। ਕਈ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੀਂਹ-ਅਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ:

"a) ਕਿਫਾਇਤੀ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹੈਲਥਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੋ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਰੂਰਲ ਹੈਲਥ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹੋਟਸਪੌਟ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

b) ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਾਲ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਕਿਸਾਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੋ।

c) ਆਜੀਵਿਕਾ ਵਿੱਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਈਕ੍ਰੋਫਾਈਨੈਂਸ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰੈਡਿਟ।

d) ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਫਸਲੀ ਬੀਮੇ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਬਲਾਕ ਨਾ ਕਰੋ।

e) ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਬੀਮੇ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

f) ਐਕੁਆਇਰ ਰੀਚਾਰਜ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਲ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

g) ਕਿਫਾਇਤੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਬੀਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਨਪੁਟਸ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ।

h) ਘੱਟ ਜੋਖਮ ਅਤੇ ਘੱਟ ਲਾਗਤ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੋ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਸਦਮੇ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਟੀ ਕਪਾਹ ਵਰਗੀਆਂ ਉੱਚ ਲਾਗਤ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ।

i) ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਮਾਰਕੀਟ ਦਖਲ ਸਕੀਮਾਂ (MIS) ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਸੁੱਕੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਰਾ ਵਰਗੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਰੱਖਿਅਕ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੀਮਤ ਸਥਿਰਤਾ ਫੰਡ ਰੱਖੋ।

j) ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਰਾਮਦ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

k) ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਾਮ ਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ (ਵੀਕੇਸੀ) ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਚੌਪਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰੋ। ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਖੇਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਮੰਗ ਸੰਚਾਲਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

i) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਘਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮਾਂ।

(79) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਮੰਡੀਕਰਨ ਯੋਗ ਸਰਪਲੱਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਮੌਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਾਅ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਨ:

a) ਵਸਤੂ-ਅਧਾਰਿਤ ਕਿਸਾਨ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਲ ਕਾਟਨ ਫਾਰਮਰਜ਼ ਅਸੋਸੀਏਟ ਨੂੰ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਮੁੱਲ ਜੋੜਨ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਕਿਸਾਨ-ਖਪਤਕਾਰ ਲਿੰਕੇਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

b) ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (MSP) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ। ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਕਣਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਬਾਜ਼ਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਅਨਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪੀਡੀਐਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

c) ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 50% ਵੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- d) ਮਲਟੀ ਕਮੋਡਿਟੀ ਐਕਸਚੇਂਜ (MCD) ਅਤੇ NCDEX ਅਤੇ APMC ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ 6000 ਟਰਮੀਨਲਾਂ ਅਤੇ 430 ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਰਾਹੀਂ 93 ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਡੇਟਾ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ।
- e) ਸਟੇਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਐਕਟ [APMC ਐਕਟ] ਮੰਡੀਕਰਨ, ਸਟੋਰੇਜ ਅਤੇ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਲਈ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੇਡਿੰਗ, ਬ੍ਰਾਂਡਿੰਗ, ਪੈਕੇਜਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਭਾਰਤੀ ਮੰਡੀ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ।

(80) ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਕਦ ਅਤੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਲਾਗਤ, ਲੀਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ, ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਕੀਮਤੀ ਪੂੰਜੀ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਆਦਿ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਨਤਕ ਵੰਡ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕਰਨਾ।

(81) ਭਾਵੇਂ 1965 ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਾਲ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਮੁੱਲ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਿਚੋਲੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਪਲਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(82) ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਮੋਟੀਆਂ ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨੀ ਦੇ ਆਲਮ 'ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਉਪਜ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੋਦਾਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਯਮਤ ਲੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗੁਦਾਮ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਗੋਦਾਮ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਦ ਨੇ ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 2007 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(83) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਰਥਿਕ ਸਰਵੇਖਣ 2018-19 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਹਨ: -

* ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੈਕਟਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰਵਾਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਜੋੜ (ਜੀ.ਵੀ.ਏ.) 2014-15 ਵਿੱਚ 0.2 ਫੀਸਦੀ ਦੇ ਨੈਗੇਟਿਵ ਤੋਂ 6.3 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਸੁਧਰ ਗਿਆ।

2016-17 ਵਿੱਚ ਪਰ 2018-19 ਵਿੱਚ ਇਹ ਘਟ ਕੇ 2.9 ਫੀਸਦੀ ਰਹਿ ਗਈ।

* 2016-17 ਦੇ 15.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2017-18 ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜੀਵੀਏ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਮਾਮੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਟ ਕੇ 15.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਗਈ।

* 2013-14 ਵਿੱਚ 2.1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ 2016-17 ਵਿੱਚ ਜੀਵੀਏ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜੀਸੀਐਫ ਵਧ ਕੇ 2.7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ।

* ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ 2005-06 ਵਿੱਚ 11.7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 2015-16 ਵਿੱਚ 13.9 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (28 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਹੈ।

* ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲ ਸੰਚਾਲਨ ਭੂਮੀ ਧਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

* ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ 89% ਹਿੱਸਾ ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਫੋਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਤੋਂ 'ਸਿੰਚਾਈ ਪਾਣੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ' ਵੱਲ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਈਕ੍ਰੋ ਸਿੰਚਾਈ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

* F ਖਾਦ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਅਨੁਪਾਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਘਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ੀਰੋ ਬਜਟ ਨੈਚੁਰਲ ਫਾਰਮਿੰਗ (ZBNF) ਸਮੇਤ ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

* CU ਐਸ ਟੀOMH iring CENTERS ਅਤੇ ICT ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

* D ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤੀਕਰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡੇਅਰੀ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਤਪਾਦਕ ਹੈ।

ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛੋਟੇ ਰੂਮਿਨਾਂ ਦਾ।

ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਖੇਤਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਤਪਾਦਕ ਹੈ।

(84) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਖੇਤ ਲਈ ਐਪਸ (ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ) ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ

ਐਪਸ ਨੂੰ ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਇਮੇਜਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈ ਕੇ ਖਸਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਸਟੇਟ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੀਲਡ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਫੀਲਡ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(85) ਭਾਵੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਨੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਐਲਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(86) ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਂਕਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਮੁੱਢਲੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ, "ਬੈਂਕਰਜ਼ ਬੈਂਕ" ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬੈਂਕ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1934 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕਾਂ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਬੈਂਕਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ, ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੇ ਬੈਂਕਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਂਕਿੰਗ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949, ਬੈਂਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਨਿਯਮ, 1949, ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕਿੰਗ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ (ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ) ਨਿਯਮ, 1966, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਫਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਐਂਡ ਰੂਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1981, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਫਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਐਂਡ ਰੂਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਜਨਰਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨਜ਼, 1982, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਐਂਡ ਰੂਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ (ਵਪੀਕ) ਜਨਰਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨਜ਼, 1984, ਖੇਤਰੀ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1976 ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1934। ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਬੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ਾ।

(87) ਯੋਗ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਸੀਏਸੀਪੀ) ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(88) ਐਡਮ ਸਮਿਥ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਤਾਬ 'ਦ ਵੈਲਥ ਆਫ ਨੇਸ਼ਨਜ਼' ਵਿੱਚ, ਕਲਾਸਿਕ ਐਡੀਸ਼ਨ ਮਾਰਚ, 2003, ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ/ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ: -

“ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸਲਾਨਾ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਅਤੇ ਸਲਾਨਾ ਖਰਚੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਡਿਪੋਸ ਪ੍ਰਾਈਮਿਟਿਵਜ਼, ਅਤੇ ਡਿਪੋਸਿਟ ਐਨੁਏਲਜ਼), ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਉੱਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਖਰਚੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਬੀਜ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਨੌਕਰਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਾਪਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਲਾਨਾ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਬੀਜ, ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਅੱਥਰੂ, ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਟਾਕ ਦੇ ਆਮ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ; ਅਤੇ, ਦੂਜਾ, ਸਟਾਕ ਦੇ ਆਮ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਦੇ ਸਲਾਨਾ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਸਲਾਨਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ। ਉਹ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਪੂੰਜੀ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ; ਪਰ, ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ, ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਫੰਡ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਵਾਜਬ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਯੋਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਰਾਇਆ ਜੋ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ੁੱਧ ਉਪਜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਕੁੱਲ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਰਚੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀ ਉਪਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਜਮਾਤ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਪਾਦਕ ਵਰਗ ਦੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਉਪਾਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਲਾਨਾ ਖਰਚੇ ਉਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਤਪਾਦਕ ਖਰਚੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਬਦਲਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਇਸ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਉਪਜ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰਜਨਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।"

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਦਾਨ

ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਕਾਰੀ ਭੂਮੀ ਗਿਰਵੀ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਰਥਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਫ਼ਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

(90) ਐਕਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:-

“ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਕਾਵੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਕੋਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਰਗੇਜ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨੈਟਵਰਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਟੇਟ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।”

(91) ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1957 ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ - ਕਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੀ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੇ ਇਲਾਵਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲਿਆਂ/ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

(92) ਸੈਕਸ਼ਨ 2 (d) "ਮੋਰਗੇਜ ਬੈਂਕ" ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 2 (h) "ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ" ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 12 ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

12. ਰੁਕਾਵਟ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ - (1) ਜੇਕਰ ਧਾਰਾ 25 ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਚਲਾਈ ਗਈ, ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 25 ਦੇ ਤਹਿਤ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇਹ ਬਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬੋਰਡ, ਉਕਤ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਾਅ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਬਿਨੈ-ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਐਕਟ, 1882, ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜਿਹੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕਿਸ਼ਤ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਅੜਚਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਬਿਪਤਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ; ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰੈਂਟ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤੀ, ਨੁਕਸ ਜਾਂ ਬੇਨਿਯਮਤਾ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

(93) ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1957 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

“15. ਵਿਕਰੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਦੋਂ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ - (1) ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਐਕਟ, 1882, ਜਾਂ ਫਿਲਹਾਲ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਕਰੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੌਰਗੇਜ ਡੀਡ ਦੁਆਰਾ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ, ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਦੀ ਰਕਮ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਵਿੱਚ ਡਿਫਾਲਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਾਅ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਲਿਆਉਣਾ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ -

(a) ਬੋਰਡ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪ ਧਾਰਾ (1) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ।

(b) ਅਜਿਹੇ ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: -

- (i) ਗਿਰਵੀਨਾਮਾ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ;
- (ii) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਜਾਂ ਚਾਰਜ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ
- (iii) ਮੌਰਗੇਜ ਕਰਜ਼ੇ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਮਾਨਤ; ਅਤੇ
- (iv) ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੈਣਦਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਫਰਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ;
- (c) ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਵਿੱਚ ਡਿਫਾਲਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ
- (d) ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਜੇਕਰ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਕਮ ਮੋਰਟਗੈਗਰ ਤੋਂ ਬਕਾਇਆ ਹੈ।

(94) ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਵੀ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 39 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

(95) ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕਸ ਰੂਲਜ਼, 1959 ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਇ II ਉਪਜ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਵਿਧੀ ਅਧਿਆਇ III ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਪੰਜਾਬ ਕੋ-ਆਪਰੇਟਿਵ ਲੈਂਡ ਮੋਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਐਕਟ, 1957 ਦੇ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਕੋਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਰਗੇਜ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨੈਟਵਰਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਟੇਟ ਲੈਂਡ ਮਾਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਟੇਟ ਬੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸੀ।

(96) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ

ਬੈਂਕ ਲਿਮਿਟੇਡ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਨੰ. 5 ਅਤੇ 6 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ:

5. ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।
6. ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ-
- i) ਡਿਬੈਚਰ ਫਲੋਟ ਕਰਨ ਲਈ;
  - ii) ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਲਈ;
  - iii) ਅਜਿਹੀ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਜੋ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਹੀ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।
  - iv) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

(97) ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਨੰ. 26 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਉਪ-ਨਿਯਮ ਨੰ. 56 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(98) ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਸੂਚੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਦਾ ਗਠਨ ਵਿੱਤੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੁੜ ਅਦਾਇਗੀ ਮੰਨਸੂਨ ਸਮੇਤ ਮੌਸਮ, ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀਆਂ ਅਸਥਿਰਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਵਾਜਬ ਭਾਅ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨਗੇ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜਾਂ, ਖਾਦਾਂ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ, ਨਦੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(99) ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਥੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਐਲ ਪੀ ਏ s ਨੰ: 1988, 1989, 1990, 2000, 2001, 2006, 2053, 2054, 2055, 2056, 2130 of 2013 ਅਤੇ ਐਲ ਪੀ ਏ s ਨੰ: 2013 ਅਤੇ ਐਲ ਪੀ ਏ s ਨੰ: 2010 ਅਤੇ ਡਿਸਮਿਸ ਨੰ. 2014 ਦੇ CWP's ਨੰਬਰ 11451, 16322, 3611 ਅਤੇ 3641 ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਇਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਗਿਰਵੀ ਬੈਂਕ ਸੇਵਾ (ਕਾਮਨ ਕਾਡਰ) ਨਿਯਮ 11.03.2014 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੋਧ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ, 81. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ ਨੂੰ 2011 ਦੇ ਸੀਡਬਲਯੂਪੀ ਨੰਬਰ 19915 ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ 31.08.2013 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਮਾਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ/ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:-

- (a) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਅਤੇ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਕੇ/ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਬੀਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਟੌਤੀ ਕਰਕੇ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ.

- (b) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵਾਜਬ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰੋ।
- (c) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਬੈਂਕ/ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਮਾਂਤ/ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਨੂੰ ਬੇਜ਼ਮੀਨਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
- (d) 2004 ਨੂੰ ਗਠਿਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਨ ਫਾਰਮਰਜ਼ (NCF) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਆਪਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਐਮ.ਐਸ. ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਾਈ/ਕਟਾਈ ਗਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਖੇਤੀ ਉਪਜਾਂ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ (ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੋ ਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਅੰਸਤ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਬੀਜਾਂ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਸਿੰਚਾਈ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚੇ, ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਮੇਤ ਵਿਆਪਕ ਲਾਗਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ:-

(a) ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ

- (1) **ਅਨਾਜ** :- 1. ਕਣਕ 2. ਜੌਂ 3. ਝੋਨਾ 4. ਚਾਵਲ 5. ਜਵਾਰ 6. ਬਾਜਰਾ 7. ਮੱਕੀ 8. ਬੇੜਰ 9. ਮੰਡਵਾ 10. ਜਵੀ 11. ਕਾਕੂ 12. ਕੋੜੋਂ 13. ਕੁਟਕੀ 14. ਸਾਵਨ
- (2) **ਫਲੀਦਾਰ** :- 1. ਛੋਲੇ 2. ਮਟਰ 3. ਅਰਹਰ 4. ਉੜਦ 5. ਮੂੰਗ 6. ਮਸੂਰ 7. ਲੋਬੀਆ (ਬੀਜ) 8. ਸੋਇਆਬੀਨ 9. ਖੇਸਰੀ 10. ਸਨਾਈ (ਬੀਜ) 11. ਢੀਂਚਾ (ਬੀਜ) 12. ਗੁਆਰ 13। ਕੀੜਾ 14. ਕੁਲਥੀ 15. ਕਿਡਨੀ ਬੀਨ
- (3) **ਤੇਲ ਬੀਜ** :- 1. ਸਰੋਂ ਅਤੇ ਰੇਪ ਦੇ ਬੀਜ (ਸਮੇਤ ਰਾਈ, ਦਾਉਣ, ਤਾਰਾਮੀਰਾ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ) ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ 2. ਸੇਹੂਵਾਨ (ਬੀਜ) 3. ਅਲਸੀ 4. ਅਰੰਡੀ ਦੇ ਬੀਜ 5. ਮੂੰਗਫਲੀ 6. ਤਿਲ ਦੇ ਬੀਜ 7. ਮਹੂਵਾਨ ਬੀਜ 8. ਗੁੱਲੂ 9 .ਕਪਾਹ ਦੇ ਬੀਜ 10. ਕੇਸਰ ਦੇ ਬੀਜ 11. ਨਾਰੀਅਲ

(4) **ਫਾਈਬਰਸ** :- 1. ਜੂਟ 2. ਸਨਹੈਂਪ ਫਾਈਬਰ 3. ਕਪਾਹ (ਜਿੰਨ ਅਤੇ ਅਨਗਿਨਡ) 4. ਪੈਟਸਨ 5. ਵੀਚਾ 6. ਰਾਮਬੰਸ 7. ਮੇਸਟਾ

(5) **ਮਸਾਲੇ** :- 1. ਧਨੀਆ 2. ਪੱਕੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ 3. ਮੇਥੀ (ਬੀਜ) 4. ਸੁੱਕਾ ਅਦਰਕ 5. ਸੋਫ (ਸੌਫ) 6. ਹਲਦੀ 7. ਸੁੱਕਾ ਅੰਬ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਮਚੂਰ 8. ਜੀਰਾ

(6) **ਘਾਹ ਅਤੇ ਚਾਰਾ** :- 1. ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰਾ (ਹਰਾ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ) 2. ਭੂਸਾ, ਗੰਨਾ।

(b) **ਬਾਗਬਾਨੀ** :-

(1) **ਸਬਜ਼ੀਆਂ** :- 1. ਆਲੂ 2. ਪਿਆਜ਼ 3. ਲਸਣ 4. ਸ਼ਕਰਕੰਦੀ 5. ਕੋਲੋਕੋਸ਼ੀਆ 6. ਅਦਰਕ (ਹਰਾ) 7. ਕਚਲੂ 8. ਮਿਰਚਾਂ 9. ਟਮਾਟਰ 10. ਗੋਭੀ, ਗੋਭੀ (ਗੋਭੀ ਅਤੇ ਖੋਲ) 11. ਗਾਜਰ 12. 13 ਬੈਗਣ 14. ਟਿੰਡਾ 15. ਬੋਤਲ 16. ਹਰੇ ਮਟਰ 17. ਸ਼ਲਗਮ 18. ਪਰਵਲ 19. ਬੀਨਜ਼ 20. ਸਾਗ (ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ) 21. ਸੁਪਾਰੀ ਦੇ ਪੱਤੇ 22. ਚੁਕੰਦਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ 23. ਯਾਮ 24. ਹਾਥੀ ਜੜ੍ਹ 25. ਲੈਟੂਸ ਦਾਲ 27. ਜੈਕ ਫਲ (ਹਰਾ) 28. ਖੀਰਾ 29. ਸਾਂਕੇ ਲੌਕੀ 30. ਕਰੇਲਾ 31. ਸਪੰਜ ਲੌਕੀ 32. ਚਿੱਟਾ ਲੌਕੀ 33. ਲੇਡੀਜ਼ ਫਿੰਗਰ 34. ਕੱਦੂ 35. ਗੁੱਛੇ ਬੀਨਜ਼ 36. ਇਮਲੀ 37. ਬਾਂਦਾ 39. ਲੋਬੀਆ (ਹਰਾ) 40. ਫ੍ਰੈਂਚ ਬੀਨ

(2) **ਫਲ** :- 1. ਨਿੰਬੂ 2. ਸੰਤਰਾ 3. ਮੇਸ਼ੰਬੀ 4. ਮਿੱਠਾ ਸੰਤਰਾ (ਮਾਲਟਾ) 5. ਅੰਗੂਰ ਫਲ 6. ਕੇਲਾ 7. ਅਨਾਰ 8. ਸਟ੍ਰਾਬੇਰੀ 9. ਖਰਬੂਜ਼ਾ 10. ਤਰਬੂਜ 11. ਸਨੈਪ ਤਰਬੂਜ 12. ਪਪੀਤਾ 13. ਫਲ 14. ਖਸਖਸ 15. ਸੇਬ 16. ਅਮਰੂਦ 17. ਬੋਰ 18. ਆਂਵਲਾ 19. ਲੀਚੀ 20. ਚੀਕੂ 21. ਪੀਚ 22. ਲਾਕਟ 23. ਬੋਲ 24. ਪਾਈਨ ਐਪਲ 25. ਅੰਬ 26. ਪੁਲਮ 27. ਅੰਜੀਰ 28. ਜੈਕ ਫਲ (ਜੈਕ ਫਲ) 29. ਕਮਰਖ 30. ਕਰੌਦਾ 31. ਤਰੀਕਾਂ 32. ਖੀਰੀ 33. ਖੁਰਮਾਨੀ 34. ਜਾਮੁਨ 35. ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ 36. ਕਸਟਾਰਡ ਐਪਲ 37. ਮਲਬੇਰੀ 38. ਪੁਮੇਲੇ 39. ਰਸਬੇਰੀ

(c) **ਫਲੋਰੀਕਲਚਰ**

(d) **ਵੇਟੀਕਲਚਰ** 1. ਅੰਗੂਰ

(e) **ਅਪਵਿੱਤਰ** -੧। ਸ਼ਹਿਦ 2. ਮੋਮ

(f) **ਸੇਰੀਕਲਚਰ** -1. ਰੇਸ਼ਮ

(g) **ਚਿਕਿਤਸਾ** —੧। ਮੱਛੀ

(h) **ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦੇ ਉਤਪਾਦ** 1. ਮੁਰਗੀ 2. ਅੰਡੇ 3. ਪਸ਼ੂ 4. ਭੇਡ 5. ਬੱਕਰੀ 6. ਮੱਖਣ 7. ਘਿਓ 8. ਖੋਆ 9. ਕਾਟੇਜ ਪਨੀਰ 10. ਦੁੱਧ 11. ਛਿੱਲ ਅਤੇ ਛਿੱਲ 12. ਹੱਡੀਆਂ 13. ਮੀਟ 14. ਬਰੀਸਟ ਉੱਨ

(i) **ਜੰਗਲੀ ਉਤਪਾਦ** 1. ਗੱਮ 2. ਲੱਕੜ 3. ਤੌੜ ਪੱਤੇ 4. ਲੱਖ 5. ਰੀਠਾ 6. ਕੈਟੇਚੂ 7. ਰਾਲਾ”

- (e) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਮੁਆਵਜ਼ਾ/ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (f) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਮੌਸਮ ਬੀਮਾ ਸਮੇਤ ਬੀਮਾ ਕਵਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (g) ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕਾਂ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਬਾਰੇ ਵੀ। .
- (h) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 2007 ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।
- (j) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਐਪ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ
 ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਖਸਰਾ-ਅਧਾਰਿਤ ਡਾਟਾ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

(100) ਵਿਲੀਅਮ ਵਰਡਜ਼ਵਰਥ ਨੇ 'ਦਿ ਪ੍ਰੀਲਿਊਡ' (1805 ਟੈਕਸਟ) ਕਿਤਾਬ IX 164-77 ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: -

...'ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਸੀ

ਯੂਨੀਵਰਸਲ ferment ਦੇ; ਸਭ ਤੋਂ ਨਰਮ ਆਦਮੀ

ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ; ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੇ, ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ

ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਮ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ

ਗਰਮ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ

ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਨਹੀਂ, "ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ; ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਉਹ

ਆਉਣ ਵਾਲਾ! ਹੁਣ ਕੀ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਖਾਲੀਪਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਵਿਸ਼ਵਾਸ;
ਓਏ! ਪਨੇ ਲਈ ਹਾਸਾ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਏਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਹੈ!"

(101) ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਮਰੀਕੀ ਕਵੀ ਐਡਵਿਨ ਮਾਰਖਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ “ਦ ਮੈਨ ਵਿਦ ਦ ਹੋ” ਦੁਆਰਾ ਢੁਕਵਾਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ "ਅਗਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ-ਰੋਹ" ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 37 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ

" ....ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੁੰਡਲੀ 'ਤੇ ਝੁਕਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਯੁਗਾਂ ਦਾ ਖਾਲੀਪਣ, ਅਤੇ
ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ। "

ਜੇਐਸ ਮਹਿੰਦੀਰੱਤਾ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਲਜੇਬਾ